

Slovenska pot v informacijsko družbo

Aleš Groznik, Andrej Kovačič, Ekonomska fakulteta, Ljubljana

1. Uvod

Korenite spremembe v svetovnem gospodarstvu in družbi, ki smo jim priča zadnja leta, je mogoče primerjati samo s spremembami v času industrijske revolucije. Tehnološko tehnični napredek je skupaj z uveljavljanjem kriterijev globalnega trga eden izmed najpomembnejših dejavnikov, ki oblikujejo sodobno družbo. Posledica intenzivnega tehnološko tehničnega in ekonomskega razvoja je nastajanje nove družbene oblike, informacijske družbe. Informacijska družba nima alternative, kar pomeni, da je trenutno edina pot v napredek, ki prinaša s seboj vrsto prednosti in slabosti, zato je bistvenega pomena, kako bomo izrabili prednosti in zmanjšali slabosti sodobne informacijske družbe¹.

2. Izhodišča prehoda v informacijsko družbo

Slovenska pot v informacijsko družbo je opredeljena z okolico in preteklostjo. Slovensko gospodarstvo je v svetovnem merilu relativno majhno, zato sta ekonomska moč in vpliv gospodarstva na dogajanja v okolici zanemarljiva. Glede na željo Slovenije po ekonomski rasti in vključevanju v Evropsko zvezo je potrebno razumeti in upoštevati globalne trende, ki jih prinaša prehod iz industrijske oziroma postindustrijske v informacijsko družbo, s posebnim poudarkom na dogajanjih v Evropski zvezi. Povzetek evropske poti v informacijsko družbo lahko strnemo v tri ključne dokumente, ki so osnova za evropski prehod v informacijsko družbo in so zato strateškega pomena tudi za Slovenijo:

- Zelena knjiga o zblíževanju telekomunikacijskega sektorja, javnih medijev in informacijske tehnologije in njenem vplivu na državno regulativo - Na poti v informacijsko družbo, gradivo, znano pod imenom *Zelena knjiga o zblíževanju*²,
- Globalna informacijska omrežja, gradivo, znano pod imenom *Bonnska deklaracija*³,
- Evropska zveza in globalna informacijska družba - Priporočila Evropskemu svetu, gradivo, znano pod imenom *Bangemannovo poročilo*⁴.

Zametke evropske poti v informacijsko družbo zajema *Bangemannovo poročilo*, ki predstavlja vizijo evropske informacijske družbe in napoveduje radikalno demonopolizacijo telekomunikacijskega sektorja in vzpostavitev globalne infrastrukture. Osnova poročila je spoznanje, da klasično industrijsko gospodarstvo ni sposobno preseči meje, ki jo je doseglo (Bangemann, str. 2). Nova priložnost se ponuja z novo tehnologijo in storitvami, ki bodo na gospodarskem področju povzročile povečanje produktivnosti in omogočile razvoj novih proizvodov in storitev. Kot prvi korak k evropski informacijski družbi napoveduje poročilo demonopolizacijo telekomunikacijskega sektorja in vzpostavitev globalne infrastrukture s preprostim ciljem - znižati ceno telekomunikacijskim storitvam in povečati njihovo kvaliteto in izbor.

Ministrska *Bonnska deklaracija* iz leta 1997 je bila logičen korak, ki je sledil izsledkom Bangemannovega poročila. Bonnska deklaracija odpira pot prostemu pretoku informacij znotraj Evropske zveze in elektronskemu poslovanju. Elektronsko poslovanje danes je preseglo okvirje elektronske izmenjave podatkov in je zasnovano na pridobitvah interneta in spremljajočih storitev. S prehodom elektronskega poslovanja na nov komunikacijski medij, internet, je Evropska zveza prepustila področje elektronskega

1 Bavec C.: *Informacijska družba, Slovenija, evropski pilotski projekti*. Zbornik Dnevi slovenske informatike, Portorož, 1996, str. 536-543.

2 *Green Paper on the Convergence of the Telecommunications, Media and Information Technology Sectors, and the Implications for Regulation*. Brussels: European Commission, 1997, 38 str.

3 *Global Information Networks*. Bonn: European Commission, 1997, 11 str.

4 *Bangemann M. et al.: Europe and the Global Information Society - Recommendations to the European Council*, European Commission, Brussels: 1994, 30 str.

poslovanja samournavnavanju oziroma tržnim mehanizmom. Navkljub spoznanim pozitivnim vplivom v obliki zvišanja konkurenčnosti, ekonomske rasti, zaposlovanja in spodbujanja gospodarske rasti so bili velike pozornosti deležni tudi zaviralni vplivi s področja učinkovite zakonodaje in standardov za uspešno uveljavitev elektronskega poslovanja.

Tretji pomembnejši korak v informacijsko družbo je *Zelena knjiga o zblizevanju* iz leta 1997. Osnova Zelene knjige o zblizevanju je ideja o tehnološkem zblizevanju digitalnih tehnologij in storitev, med katere sodijo informacijske tehnologije (računalniki, računalniška omrežja, podatkovne zbirke, ...), javni mediji (časopisi, televizija, radio, ...) in telekomunikacije (telefonsko omrežje, različna druga omrežja, ...). Zblizevanje digitalnih tehnologij in storitev je tehnološki pojav, vendar ima poleg tehnoloških tudi vrsto drugih posledic (pojav novih telekomunikacijskih storitev, nove možnosti poslovanja, sociološki in družbeni vplivi, ...). Posledice zblizevanja digitalnih tehnologij in na njih zasnovanih storitev bodo odločnejše kot dosedANJI dogodki vplivale na ekonomijo in družbo nasploh, zato so najpomembnejši korak Evropske zveze k informacijski družbi.

Poleg dogajanj v okolici bo slovensko pot v informacijsko družbo zaznamovala tudi preteklost. Desetletja napačno vrednotenih ekonomskih kategorij so povzročila nekonkurenčnost gospodarstva v primerjavi z tradicionalno tržnimi gospodarstvi. Po osamosvojitvi je Slovenija s prehodom na tržni sistem, z zmanjšanjem inflacije, s stabilnim tolarjem, z visokimi deviznimi rezervami dosegla relativno dobre gospodarske rezultate. Vendar za dohitevanje razvitega sveta omenjeni uspehi ne bodo zadostovali. Struktura slovenskega gospodarstva, ki je ob osamosvojitvi odražala dolgoletno plansko usmeritev, je izrazito neugodna za prehod v sodobno informacijsko družbo. Najbolj izpostavljene so delovno intenzivne panoge, ki zaradi pomanjkanja investicij v modernizacijo in razvoj trpijo zaradi nizke produktivnosti in nekonkurenčnosti.

S klasično industrijsko proizvodnjo in družbeno organizacijo ne moremo dvigniti produktivnosti oziroma povečati družbenega proizvoda čez določeno mejo. Ob nespremenjenih gospodarskih in razvojnih usmeritvah bo Slovenija ob prehodu v novo tisočletje dosegla vrhno mejo družbenega proizvoda in izrabila tradicionalne prijeme za oživitev gospodarstva. Ker ekonomsko še nismo na razvojni stopnji držav Evropske zveze, se trenutno srečujemo predvsem z nekaterimi drugimi problemi, ki so vezani predvsem na prehod v tržno gospodarstvo, kar oddaljuje vprašanje in pomen informacijske družbe in vloge Slovenije v njej⁵.

3. Vključevanje slovenskega gospodarstva v informacijsko družbo

Ekonomski in družbeni razvoj v Sloveniji bo nepreklicno povezan s sodobnimi trendi globalizacije, integracije gospodarstev in s tehnološko tehničnimi dognanji. Odklonilen odnos do sodobnih trendov oziroma njihovo zavračanje bi imelo za posledico prostovoljno izoliranje od okolice, s čimer bi uporabili usmeritve, ki so popolnoma nasprotne od svetovnih gibanj in s tem nesprejemljive. Če želi Slovenija izboljšati gospodarski položaj države in povečati ekonomsko rast, mora upoštevati korenite spremembe in uporabiti informacijsko tehnologijo kot gonilno silo nadaljnega razvoja. Nadaljni gospodarski in družbeni razvoj je možen le z upoštevanjem informacijske tehnologije, ki z izdelki informacijske industrije in storitev predstavlja trend globalnega razvoja, zato bo potrebna nova razvojna pot, ki bo Slovenijo sposobna popeljati v informacijsko družbo. Pri oblikovanju poti v informacijsko družbo lahko ločimo vlogi države in gospodarskih subjektov.

3.1. Vloga države pri prehodu v informacijsko družbo

Svetovno gospodarstvo in družba sta na pragu prehoda v informacijsko družbo. Zaradi globalnega značaja informacijske družbe se bo Slovenija prisiljena vključiti v svetovna gibanja. Na nacionalnem nivoju še nimamo izdelane strategije na področju prehoda v informacijsko družbo. Ekonomski in družbeni razvoj v Sloveniji še ni dozorel do meje, ko bi spoznali nujnost prehoda v informacijsko družbo. Večina pozornosti je namenjena prehodu v tržno gospodarstvo in razdelitvi družbenega premoženja. Zaradi tega je trenutno največja nevarnost, da se zaradi reševanja tekočih problemov nezadostno razvije in poudari trend prehoda v informacijsko družbo, s čimer bi se Slovenija premalo ali prepozno vključila v novodobna gibanja.

⁵ Predlog strategije Vlade Republike Slovenije na področju nacionalne informacijske infrastrukture (delovno gradivo). Ljubljana : Ministrstvo za znanost in tehnologijo, 1996, 52 str.

Vendar pa prehod v informacijsko družbo z dokumentirano strategijo ne bi bil nič lažji. Tehnološko tehnični napredek in znanja so izredno dinamični in se s časom hitro spreminjajo, zato bi strategija zaradi navezanosti na tehnološko tehnično stanje in znanja določenega časovnega obdobja lahko ob neupoštevanju razvoja na informacijskem področju postala neuporabna ali celo zaviralna.

Poleg tega je vprašljivo, ali je smiselno sprejeti posebno strategijo prehoda v informacijsko družbo, ki bi bila v trenutnih razmerah sama sebi namen. Strategija prehoda v informacijsko družbo namreč ni le tehnično vprašanje, ampak je povezana z ekonomskim, socialnim in družbenim razvojem, zaradi česar je potrebna širša strategija, ki zajema vse elemente prehoda v informacijsko družbo. Strategija prehoda Slovenije v informacijsko družbo bi morala biti del splošne razvojne strategije Slovenije in še posebej strategije ekonomskega in gospodarskega razvoja.

Bistvo uspešnega prehoda ni v oblikovanju dokumentirane strategije prehoda Slovenije v informacijsko družbo, ampak v usmeritvah, ukrepih in aktivnostih udeležencev prehoda, ki upoštevajo tehnološko tehnični napredek, novodobna znanja ter strategije razvitih držav. Zaradi lokalne naravnosti in želje po polnopravnem članstvu v Evropski zvezi mora Slovenija prevzeti usmeritve Evropske zveze in na njih zgraditi svojo vizijo prehoda v informacijsko družbo, pri čemer sta vlogi države in privatne iniciative različni.

Država mora poskrbeti za temelje prehoda v informacijsko družbo s tem, da omogoči vzpostavitev telekomunikacijske infrastrukture s primernimi tarifami in storitvami, zagotovi zakonske okvire, pozitivno izrabi vlogo javnega sektorja in ustvari raziskovalno razvojne in izobraževalne osnove.

Dosedanja (ne)aktivnost državnega aparata na področju uspešnega prehoda v informacijsko družbo in burno dogajanje v razvitih državah ima za posledico povečevanje razlik med Slovenijo in razvitimi državami. Časovna komponenta je v tem primeru izjemnega pomena, zato bi morala država čimprej začeti s potrebnimi ukrepi za zmanjševanje razlik med razmerami pri nas in v razvitem svetu.

Tehnološko tehnični napredek in globalizacija sta glavna dejavnika na poti v informacijsko družbo. Informacijska družba nima alternative, zato je razmišljanje o njenem sprejemanju ali zavračanju odveč. Čeprav Slovenija nima izdelane dokumentirane strategije za prehod v informacijsko družbo, je tudi za nas informacijska družba trenutno edina družbena oblika prihodnosti. Vloga države pri prehodu je vsekakor pomembna, saj določa strateške usmeritve in zagotavlja potrebna izhodišča prehoda v informacijsko družbo, vendar pa je glavna pobuda prehoda v rokah gospodarskih subjektov.

3.2. Vloga gospodarskih subjektov pri prehodu v informacijsko družbo

Gonilna sila družbenega in gospodarskega prehoda v informacijsko družbo mora biti privatni sektor, to so gospodarski subjekti. Informacijska družba temelji na znanju, novih storitvah in izdelkih, novih načinih poslovanja ter visoki konkurenčnosti, zato morajo gospodarski subjekti spoznati, da je uspešno konkuriranje na globalnem trgu mogoče le z uporabo modernih znanj, tehnično tehnološkega napredka in informatizacije poslovanja, s čimer si zagotovijo dvig lastne konkurenčnosti in posledično konkurenčnosti celotnega gospodarstva.

Slovenski gospodarski subjekti se ob prehodu v tržno gospodarstvo ubadajo predvsem s problemom uspešnega prestrukturiranja, katerega rešitev je kratkoročno pomembna, vendar onemogoča strateški razvoj. Trenutne razmere še poslabšuje dejstvo, da so gospodarski subjekti razvitih držav sprejeli sodobno tehnološko revolucijo in izrabljajo priložnosti, ki jih nudi informacijska družba za dvig lastne konkurenčnosti in uspešnejšega nastopa na trgu z izdelki in storitvami, ki temeljijo na visokem odstotku znanja. S tem dosegajo višjo dodano vrednost, dobiček ter kvaliteto izdelkov in storitev, kar jim omogoča dodatne investicije in konkurenčno prednost⁶. Novi način poslovanja gospodarskih subjektov razvitih držav na narodnogospodarskem nivoju⁷ pospešuje prehod razvitega sveta v informacijsko družbo.

Primerjava razmer na področju informatizacije poslovanja gospodarskih subjektov v razvitem svetu in pri nas kaže na potrebo po odločni akciji slovenskega gospodarstva, če želimo tudi v bodočnosti uspešno konkurirati na trgih razvitih držav. Slovensko gospodarstvo oziroma gospodarski subjekti so sodobne družbene in gospodarske trende prezrli. Kot kažejo rezultati raziskave Raba interneta v Sloveniji, v slovenskih

6 Patrick J.: *Predictions of an IT Visionary*. *Financial Times Review - IT*, New York, 1997, 05. 11. 1997, str. 22.

7 *Ensuring European Competitiveness in the Global Information Economy*. London: European Commission, 1997, 4 str.

gospodarskih subjektih še ni dozorelo spoznanje o revolucionarnih družbenih in gospodarskih spremembah v zadnjih letih⁸. Slovensko gospodarstvo se po številu dostopov gospodarskih subjektov na internet uvršča med razvita gospodarstva, vendar je struktura storitev izredno omejena (pridobivanje poslovnih informacij, komuniciranje s partnerji, raziskovanje in izobraževanje), področja uporabe pa skrčena na izredno ozek krog področij (predstavitev, oglaševanje, plačilni promet). Slovenski gospodarski subjekti torej ne prepoznavajo in ne razumejo možnosti, ki jih ponuja nov komunikacijski medij. Za razliko od gospodarskih subjektov razvitega sveta, ki so pod vplivom družbenih, gospodarskih, informacijskih in komunikacijskih sprememb temeljito prenovili načine poslovanja in vlogo informacijskih sistemov, se slovenski gospodarski subjekti na te spremembe ne odzivajo in vztrajajo na tradicionalnih poslovnih procesih, navadah in vlogi informacijskih sistemov v njih. Spremembe, ki v njihovi okolici revolucionarno spreminjajo poslovni svet, povzročajo pri slovenskih gospodarskih subjektih le manjša dopolnila obstoječih sistemov.

Razlog za nezaznavanje sprememb v poslovnem okolju lahko iščemo v trenutnem položaju slovenskega gospodarstva. Ob izgubi nekdanjega trga je večina gospodarskih subjektov utrpela poslovni šok, katerega posledice subjekti zdravijo še danes. Večina gospodarskih subjektov se srečuje s problemi, ki ogrožajo njihov obstoj, zato je razumljivo, da so njihova prizadevanja usmerjena predvsem v zagotovitev kratkoročnih poslovnih ciljev. Manj razumljiv pa je odnos uspešnih gospodarskih subjektov, ki ne razmišljajo o spremembah prehoda v informacijsko družbo. Dolgoročno si s tem odnosom onemogočajo konkurenčen nastop na svetovnem trgu oziroma načrtujejo pogubno nazadovanje in poslovni neuspeh.

Nenehno spreminjanje poslovnega okolja, nastop na svetovnem trgu, dvig konkurenčnosti in nove tehnološke možnosti so lastnosti sodobnega poslovanja, ki jim morajo slovenski gospodarski subjekti slediti, če želijo dolgoročno uspešno poslovanje. Odgovor na vprašanje, kako se uspešno odzvati na spremembe v poslovnem okolju, se skriva v prenovi in informatizaciji poslovanja⁹. Slovenski gospodarski subjekti morajo prilagoditi način poslovanja novemu poslovnemu okolju in spoznati pomen informatike za poslovanje gospodarskega subjekta.

Če slovensko gospodarstvo ne bo začelo zmanjševati zaostanka, ki je nastal kot posledica nezaznavanja in neupoštevanja dogajanj na področju sprememb poslovnega okolja in procesov, bodo slovenski gospodarski subjekti dolgoročno odrinjeni na rob svetovnega dogajanja.

Ob prehodu v informacijsko družbo je vredno prisluhniti tudi razmišljanjem naših razvitih sosedov. Naprimer ugotovitvam in priporočilom, ki jih je, kot zaključke na področju elektronskega poslovanja, posebej v malih in srednjih podjetjih, izdala Evropska skupnost v obliki Bele knjige (prevedena in objavljena je bila v posebni številki revije *Uporabna informatika*, letnik 1997). Zakaj se ji zdi to področje tako pomembno? Ugotavljajo, da je potrebno na tem področju pohiteti, če želijo enakopravno sodelovati v svetovni konkurenci. Ali z besedami enega od njihovih funkcionarjev: "Napredujemo počasi in ne na vseh ravneh ponujenega izziva. Vrata priložnosti so na široko odprta in čas dela proti nam."

4. Sklep

Svetovno gospodarstvo in družbo pretresajo korenite spremembe. Informacijska tehnologija kot gonilna sila sodobnih gospodarstev na poti v informacijsko družbo nastaja kot spontan odgovor gospodarskih gibanj na pojav globalizacije ter na tehnološko tehnični razvoj. Slovenska pot v informacijsko družbo je zaznamovana z integracijskimi težnjami in preteklo družbeno ekonomsko usmeritvijo. Uspešnost slovenskega prehoda v informacijsko družbo temelji na skupnih prizadevanjih države in gospodarskih subjektov, vendar ekonomski in družbeni razvoj v Sloveniji še ni prišel do faze, ko bi v družbenem in narodnogospodarskem pogledu zaživela promocija informacijske družbe, v gospodarskih subjektih pa dozorelo spoznanje o informatizaciji poslovanja kot samoumevni in prioritetni nalogi.

⁸ Raba interneta v Sloveniji. Ljubljana: Center za metodologijo in informatiko - Univerza v Ljubljani - Fakulteta za družbene vede, 1998.

⁹ Kovačič A.: Prenova in informatizacija poslovanja: Pristopi in izkušnje. Zbornik Dnevi slovenske informatike, Portorož, Društvo informatikov Slovenije, 1997, str. 252 - 260.